

Jan Žižka z Trocnova

sborník projevů a přednášek

2011

Jan Žižka z Trocnova

Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání u příležitosti 586. výročí úmrtí Jana Žižky, husitského vojevůdce, které se konalo 8. října 2010 ve sboru Církve bratrské, Puchmajerova ulice 4, Liberec a 9. října 2010 u památníku Jana Žižky v Sudoměři. Setkání bylo uskutečněno s laskavou podporou Ministerstva kultury ČR.

Vydává Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR

Editoři: PhDr. Olga Nytrová, Ing. Václav Strachota – Literárně dramatický klub
Dialog na cestě – NO Karlín, Vítkova 13, Praha 8

Jazykové korektury: Mgr. Jana Krajčíříková

Sazba a obálka (s využitím fotografie pomníku Jana Žižky v Hořicích): Ing. Pavel Pánek

© Církev československá husitská, 2011

ISBN 978-80-7000-065-6

Modlitba za vlast a za ty, kteří ji chrání

Štítem je mi Bůh, on zachraňuje ty, kdo mají přímé srdce.

Žalm 7,11

Bože, jenž jsi pavézou a štítem (Ž 33,20), ty jsi byl nadějí a posilou našich předků v těžkých časech poznamenaných válkami a boji.

Tys je obdařoval mocí Ducha a statečností.

Chceme ti poděkovat za statečnost a odhodlanost legionářů a vojáků, kteří bojovali za svobodu naší vlasti a obětovali pro ni své životy.

Prosíme za ty, kteří v současné době konají vojenskou službu a kteří jsou v zahraničních misích – v místech konfliktů a bojů.

Děkujeme ti za vojáky, kteří pomáhají tam, kde lidé byli postiženi živelnými pohromami.

Modlíme se za vojenské kaplany, aby svou službou přinášeli konkrétní posilu ze zdrojů evangelia naděje.

Prosíme tě o pokoj všude tam, kde lidé spolu nesmiřitelně bojují a způsobují si navzájem zlo.

Uvědomujeme si, že není samozřejmostí žít v pokojném čase.

Děkujeme ti za mír a svobodu. Modlíme se za svou vlast a prosíme, abys ji ochraňoval a umožňoval nám i budoucím generacím žít pokojný, důstojný a hodnotný život.

K tomu nám pomáhej skrze Ježíše Krista, našeho bratra a Pána.

Amen.

*Tomáš Butta
patriarcha
říjen 2010*

Slovo k výročí Jana Žižky

Husitství není dnes přitažlivé politické téma, jako tomu bylo dříve. Při vzniku našeho novodobého státu – první republiky – univerzitní profesor a politik T. G. Masaryk učinil Mistra Jana Husa a husitství silným a nosným politickým tématem, které postavil jako ideový základ nového státu proti Rakousko-uherské monarchii. Husitské motivy spontánně ožívaly v řadách legionářů, kteří na východní i západní frontě bojovali za budoucí svobodný a samostatný stát. Husitský akcent zápasu o sociální spravedlnost inspirovaný biblickým svěděním o životě prvotní církve byl využit, přesněji řečeno zneužit, totalitním režimem po roce 1948. Tímto ideologickým zabarvením byl zastřen podstatný duchovní a křesťanský obsah tohoto období našich dějin. Zprofanování a jednobarevné vykreslení husitství mělo za následek, že po roce 1989 nastoupil jiný pohled a jiné hodnocení našich dějin. Zdálo se, že tuto dobu zcela utlumí a nahradí vyzdvižení jiných epoch naší historie, například doba protireformace a baroka. Nestalo se tak zcela. Husitství není sice aktuálním politickým tématem, ale zato je živým historickým tématem. Odborníci mohou přistupovat ke zkoumání tohoto období, které od času Františka Palackého přitahovalo české i zahraniční historiky, bez ideologické zátěže. V současnosti je mimo jiné spatřováno husitství v kontextu světové reformace jako pozoruhodný náboženský a společenský fenomén. Připomíná se a postupně odkrývá i jeho kulturní přínos, jak prokázala nedávná výstava na Pražském hradě s názvem „Umění české reformace“.

Naše Církev československá husitská má jako jeden ze svých úkolů aktualizovat náboženskou tradici české reformace, a to v celé její šíři, barevnosti a pestrosti. K husitství patří neodmyslitelně i postava vojevůdce Jana Žižky. Naše církev se aktivně účastnila při oslavách v roce 1924, kdy se konala bohoslužba v chrámu sv. Mikuláše v Praze na Staroměstském náměstí a odtud vyšel početný zástup na vrch Vítkov. V tom roce se uskutečnily na mnoha místech shromáždění, přednášky, poutě, jak dosvědčuje dobový církevní tisk. Většina našich kostelů a sborů nese označení českého reformátora Mistra Jana Husa – Husův sbor, ale na některých místech se setkáváme i s označením „Žižkův sbor“. Je to například sbor v Trhových Svinech nedaleko Trocnova, v Praze na Žižkově pod vrchem Vítkov, v Červeném Kostelci či Velkém Vřeštvě. V našich sborech najdeme Žižkovo zobrazení, jako například je ve sboru v Táboře od sochaře Jana Vítězslava Duška nebo v kostele sv. Václava v Praze – Novém Městě od sochaře Františka Bílka, ale i v dalších sborech a modlitebnách. Postavu Jana Žižky, o níž zájem české veřejnosti oproti minulosti upadl,

*František Bílek:
Jan Žižka z Trocnova
– dřevoryt
Sbírky Husitského
muzea Tábor*

jsme připomínali a připomínáme jako husitská církev na vrchu Vítkově v Praze, v Sudoměři, v Liberci i jiných místech. Žižkovo výročí je příležitostí zamyslet se nad českou historií i nad významem této osobnosti.

Jan Žižka pocházel ze zemanské rodiny z vesnice Trocnov. O prvních čtyřiceti letech jeho života se dochovaly pouze útržkovité zprávy. Objevuje se při událostech tzv. první pražské defenestrace roku 1419 na Novém Městě pražském. Tehdy umírá král Václav IV. a pro české země nastává pohnutá a dramatická doba. K tomu přispělo odsouzení a upálení dvou osobností ceněných českou společností mistra Jana Husa a Jeronýma Pražského. V roce 1420 se na základě Husova učení formuje společný program husitské reformace, tzv. čtyři pražské artikuly. Jan Žižka tento program přijal a bojoval za jeho obranu i jeho prosazování. Odešel s radikálně smýšlejícími husity do Plzně a v jejím okolí vedl vítězné bitvy. V březnu roku 1420 musel Plzeň opustit. Při přesunu na Tábor vybojoval proti přesile významnou bitvu u Sudoměře s využitím přírodních podmínek rybníků a bažin. V době první křížové výpravy úspěšně bránil Prahu a zvítězil v bitvě na Vítkově. Byl jedním ze čtyř tábořských hejtmanů. S tábory se však později rozešel a odešel do východních Čech. Tam založil v návaznosti na orbity svůj vlastní svaz s polním vojskem, které-

mu dal pevný řád. Umírá během vojenského tažení u Příbyslavi dne 11. října 1424. Postava tohoto vojevůdce ovlivnila dějiny během pěti let. Za tu dobu vybojoval řadu vítězných bitev. Ačkoliv cítíme rozpaky nad jeho nesmlouvavou tvrdostí, faktem zůstává, že vojenská vítězství umožňovala uchování životnosti české reformace, jejíž nositelé a zastánci by jinak byli násilně jako kacíři potlačeni. Proto v utrakvistické tradici je Jan Žižka zobrazován jako Boží rytíř. Charakterizují ho podle dobové kroniky Vavřince z Březové dvě vlastnosti: rozhodnost a udatnost. Žižka měl zřejmě oblíbeného starozákonního hrdinu Jozue, který se právě vyznačoval rozhodností a udatností. „Rozhodnost a udatnost“ jsou výrazy, se kterými se setkáváme v Bibli ve Starém zákoně, konkrétně v knize Deuteronomium (5. knize Mojžíšově) a také v knize Jozue. Vyskytují se tam v souvislosti s obsazováním zaslíbené země opakovaně výzvy k lidu (Dt 31,6) a k vůdci Jozuovi: „Buď rozhodný a udatný“ (Dt 31,23; Joz 1,6.7.18). V Bibli kralické je pojem udatnost vyjádřen slovem „síla“. Zdrojem těchto vlastností a schopností je podle Bible sám Bůh. „On dává moc a udatnost svému lidu“ (Ž 68,35). A připomeňme ještě jiné slovo ze Starého zákona, a to z knihy Kazatel: „Lepší je moudrost než válečné zbraně“ (Kaz 9,18). Výmluvným dokladem této biblické pravdy je skutečnost z husitské doby – z času, kdy Jana Žižku vystřídal Prokop Holý. Když husité vedli obrannou válku a byli zaujati duchovními hodnotami, tak ve spolehnutí na Boha vítězili i proti velké přesile, jak to vyjadřuje i známý husitský chorál Kdož jste Boží bojovníci. „Nepřítel se nelekejte, na množství nehleďte. Pána svého v srdci mějte, proň a s ním bojujte...“ Vojenskou neporazitelností dosáhli možnosti jednat s katolickou církví o reformačních požadavcích. Diskuse byly dlouhé, složité, vleklé. V jednu chvíli řekl tábořský vojevůdce Prokop Holý: „Když to nepůjde cestou jednání, promluví naše zbraně.“ Byl to projev sebevědomého vojevůdce, který důvěřoval v tu chvíli více ve svou vlastní vojenskou moc a sílu. Je ironií dějin, že právě od chvíle, kdy taková slova zazněla, táboři již žádného vítězství nedosáhli a jejich cesta vedla k porážce v bitvě u Lipan.

Českou kinematografii obohatily dva historické filmy. Svatý Václav z doby první republiky a film natočený po druhé světové válce o Janu Žižkovi. Shodou okolností v obou filmech hrál hlavní role – svatého Václava i Jana Žižku – stejný herec – Zdeněk Štěpánek. Tyto dvě postavy z našich dávných dějin zpodobňované na koni ve zbroji představují dva přístupy. Na jedné straně smířlivost, hledání dohody a smíru s nepřitelem a na druhé straně rozhodná obrana a odpor. Ačkoliv žijeme ve zcela jiné situaci, než žily tyto dvě postavy, jsou to stále živé otázky provázející i naši novodobou historii. Na ně musí každá doba hledat svou vlastní odpověď.

ThDr. Tomáš Butta
patriarcha Církve československé husitské

Co bychom měli Evropě připomenout

Vážení přítomní, milí přátelé, bratři a sestry!

Stojíme v místech, kde husité, ochránci víry, poprvé použili zbraně na svou obranu, aby tak posléze učinili ještě mnohokrát. Tato a následující události měly ovšem svůj složitý vývoj a kořeny je třeba hledat v tehdejší společnosti dávno a dávno před tím, než Boží bojovníci 25. března 1420, nedaleko odtud, na úzké hrázi mezi rybníky Markovcem a Škaredým sestavili z vozů bojovou hradbu a zbraněmi, hodnými více zemědělců než vojáků, se vysvobodili z obležení po zuby ozbrojených žoldněrů.

Je, myslím, obecně známa morální devastace tehdejší společnosti a též církve, neboť ta opustila apoštolskou tradici a více než spásu duší věřících upřednostňovala své mocenské a především hmotné zájmy. O tom, že je církvi třeba reformy, se opatrně diskutovalo mezi mnoha učenými mistry i v rámci Evropy, ale teprve v Čechách se počalo konat. Nepochybně k tomu přispěl pracovitý, zadumaný a přemýšlivý jihočeský člověk. Právě v jihočeském prostředí se po celá desetiletí před Husem udržovalo napětí, které hrozilo výbuchem. Onou pomyslnou roznětkou byl oheň na kostnické hranici, a pak události dostaly spád. Na jihočeském venkově probíhaly boje o fary, kališníční kněží se počali ujímat především far, které neměly vlastního pastýře, ale byly spíše obchodním artiklem mnohoobročníků, někde obyvatelé i své zprofanované katolické faráře vyháněli. Velkou výhodou pro četné poddané byla i protikatolická orientace jejich vrchností, zejména drobných zemanů. Objevila se učení o příchodu Kristova království na zem, lidé měli být spaseni v několika málo městech, která byla veřejně vyhlášena. Patřil mezi ně i jihočeský Písek. Aby byli lidé Bohu blíže, počali konat velké náboženské poutě na hory. K největší z nich došlo na vrchu Burkovák u Nemějc na Písecku. Podle dobového kronikáře se tam sešlo v horkém červenci roku 1419 přes 40 tisíc poutníků, nejen ze širokého okolí, ale i ze vzdálenějších lokalit, a onen vrch nazvali biblickým jménem hora Tábor. Jaksí symbolicky se toto místo nacházelo mezi dvěma právě vykrystalizovanými hlavními jihočeskými husitskými centry: Pískem a Sezimovým Ústím. V Písku se příznivci kalicha zmocnili vlády nad královským městem 20. srpna 1419 a vytvořili tam obec, jakousi městskou republiku, jejíž trvání až do září roku 1452 je na tehdejší dobu neuvěřitelné. Ony kádě na společný majetek, které si všichni ze školy pamatujeme

jako výsostný znak komuny husitského Tábora, měly ovšem svou světovou premiéru v Písku a v pořadí na druhém místě je používali i ve Vodňanech.

Když v únoru roku 1420 nevyšel další z ohlášených termínů příchodu Kristova království na svět, rozhodli se jihočeští husité vzít vše do svých rukou. Zapálili město Sezimovo Ústí a odešli odtud na nedaleký ostroh dobře chráněný řekou Lužnicí a Tisemenickým potokem a zde založili nové město, nazvané Hradiště hory Tábor. Tam mířili ze všech stran, zblízka i zdaleka, ti, kteří toužili po nové, spravedlivější společnosti, založené na Božím zákoně. Velmi záhy zde vznikly rozdíly, ale i zásadní názorové neshody mezi sektáři, mezi radikály i umírněnými. Ty se ovšem – jak žádá revoluční doba – řešily ohněm a mečem a zase hořely hranice. Tragické bylo, že v tomto případě bratr upaloval bratra. A to byl počátek konce. Ti rozumnější, mezi nimi geniální vojevůdce Jan Žižka, jehož výročí úmrtí si zde připomínáme právě dnes, navždy Tábor opustili a nakonec opustili i jižní Čechy. Bojovníci za nové pořádky se přesunuli do východních Čech a jihočeská krajina, ta, která kdysi zvedla bouři za pravdu Boží a poděsila polovinu Evropy, zůstala opět zemí zadumanou...

Bratři a sestry, vážení shromáždění, to, co jste vyslechli, není výkladem dějin, je to jen malé zamyšlení k husitské minulosti jižních Čech. A ještě mi dovoluňte jednu myšlenku, týkající se husitství. Často slyšíme negativní názory na husitství, husitům je vyčítáno násilí a ničení, ovšem druhá strana nebyla o nic mírumilovnější. Důležitější je ovšem pro celé naše dějiny poselství oné doby: poprvé v tehdejší Evropě se právě u nás ozvaly myšlenky náboženské a politické svobody, myšlenky, k nimž ostatní Evropa dospěla mnohem později, reformací v 16. století, někde ještě o dvě století později.

Před časem proběhlo tolik diskutované naše předsednictví Evropské unie. Nemyslím, že jsme se zrovna vytáhli sloganem: Evropě to osladíme! Jsem přesvědčen, že jsme měli spíše Evropě připomenout, že jsme byli první evropskou reformací, velmi ranou, a že jsme v té době opravdu něco znamenali. Škoda, že si někdo nevzpomněl na slova francouzského historika Arnošta Denise, který hovořil o Husově významu: „Národ český, svobodný a vítězný, dokázal, že má právo na existenci, postaviv se v čelo Evropy, vysílený středověk zpěchoval se skonati, on jemu zasadil ránu smrtelnou, on postavil právo svědomí proti autoritě, **on první provolal pokřik svobody**, jež věkové od té doby podávají jeden druhému.

Tenkrát stal se národ český národem osvěty. Kdyby národové byli jednou voláni před soudnou stolicí dějin, kdyby měli podati zprávu o tom, co přinesli ke společnému dílu, Čechy uprostřed kongresu toho byly by oprávněny dožadovati se místa slavného a **Hus by šel před Lutherem!**“

Děkuji za pozornost!

*PhDr. Jiří Prášek,
Prácheňské muzeum v Písku*

Žižka v kamení a kovu

Vojevůdcovy sochy nejen jezdecké

Stalo se za vlády českého krále Ferdinanda I. Habsburského (1526–1564). Panovník, unavený dlouhou cestou po jedné ze svých zemí, se rozhodl přenocovat v Čáslavi. Tamní měšťané jej doprovodili do kostela na mši, kde si dobrý katolík povšiml hrobu muže jemu neznámého. Upoutal jej prý „palcát železný“, visící na zdi nad hrobovým místem. I zeptal se svých městských průvodců: „Zde jistě nějaký slavný český herolt leží“? Měšťané ostýchavě mlčeli. Panovník proto svou otázku zopakoval, jistě udiven, že neobdržel odpověď ihned. Jeden z jeho doprovodu se odvážil sdělit: „Zde leží Jan Žižka.“ Ferdinandova reakce byla očekávatelná: „Přfůj, přfůj, zlý člověk, však on mrtvý po sto letech ještě živé děsí.“ Podle kronikářova líčení prý panovník z kostela s láteřením utekl. Plánovaný nocleh ve městě odmítl a spěšně odjel. Snad z rozrušení. Katolík přece nemohl sdílet svůj spravedlivý spánek v jednom místě s tím, kdo opakovaně rušil ze spaní dobrotivé mnichy, jejich kostely a kláštery pobořil, vyloupil a jejich obyvatele poslal na věčnost jistě předčasně...

Nevíme, zda je líčení neznámého kronikáře, otištěné roku 1754, pravdivé, ani zda místo posledního Žižkova odpočinku kryl skutečně náhrobek s jeho vyobrazením, jak jej představil G. Hufnagel roku 1617. Zde se na rytině města Čáslavi nachází v pravém dolním rohu kresba Žižkova náhrobku. Podstatné však je, že nyní zničený náhrobek Jana Žižky z Trocnova můžeme řadit mezi první celostní sochařská ztvárnění, ač nevznikl bezprostředně po vojevůdcově smrti.

Památek stvořených na jeho počest v kamení se Žižka dočkal až v 19. století. Tehdy se také v Čechách pod dojmem velikosti vlastních dějin začaly budovat pomníky a vztyčovat sochy k oslavě významných osobností české minulosti. Na rozdíl od minulých staletí už to nebyly pouze postavy panovníků nebo světců a světic. Tato díla sloužila jak pro upomínku „velikánů národní minulosti“, tak pro aktuální sebevymezení vůči všemu cizímu, „cizáckému“, zvláště při národnostních třenicích mezi Čechy a Němci, které od druhé půle 19. století nabývaly na intenzitě.

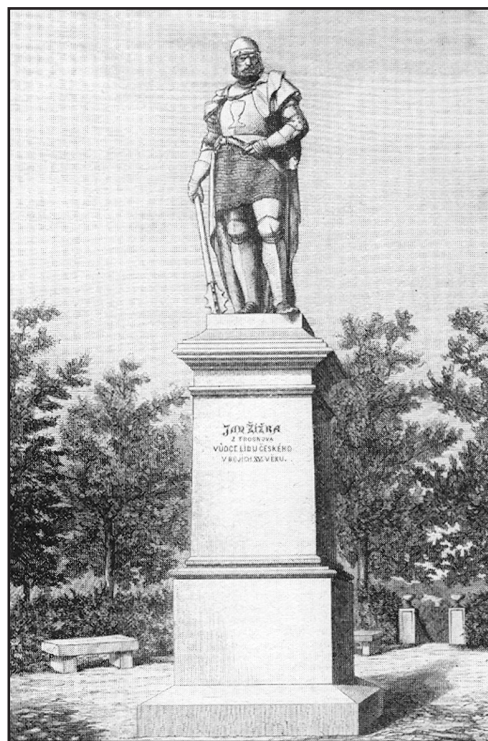
Prvním známým „moderním“ vyobrazením Jana Žižky je sádrový model poprsí od Františka J. Heidelbergera z roku 1870. Válečník má na hlavě posazenu helmu, z pod níž se hrnou bohaté kudrny. Vážnou tvář zdobí vousy. Pravé oko zakrývá páska. Kyrus naznačuje, že divák má před sebou muže bojujícího. Z téhož roku pochází také model sochy, jejíž hlavu chrání přilba, tělo pak plátová zbroj a kroužková

Studie k Žižkovu pomníku od Josefa Václava Myslbeka (1870)

košile. Mohutné tělo s nakročenou levou nohou obepíná velký zřasený plášť. Zdvižená pravice třímá palcát. Toto zobrazení se rozšířilo po Čechách a stalo se lidem oblíbeným, umělci však nezřídka kritizovaným zpodoběním husitského bojovníka. Oproti němu působí romanticky Myslbekova studie k Žižkovu pomníku, kde vlasatý stařec s mohutným plnovousem opřený o štít v polosedě kamsi ukazuje pravicí. Klidné pojetí Žižkovy osobnosti coby rozvážného stratéga bychom našli v díle Pavla Jiříčka v Hořicích na vrchu Gothard (1873). Palcát zde slouží spíše jako mohutný kyj, otočený hlavicí k zemi. Žižka působí dojmem starověkého Herkula, ne středověkého válečníka. Naopak zcela bez vojevůdcovy sochy se obešel pomník či památník u Příbyslavi (1874). Na komolém kuželu, který má vzhled homole cukru, se tyčí kalich – symbol přijímání podobojí. Takové neosobní pojetí jistě nikoho neuráželo a nedráždilo ani obezřetné rakousko-uherské úřady a jejich představené, kteří v počínání Čechů nezřídka spatřovali chybějící loajalitu vůči domu habsburskému a útok na vládu vůbec.

Mladý Josef Václav Myslbek zpracoval v roce 1874 na žádost města Tábor dvě verze Žižkova pomníku. Měl předem jasno, že nevytvoří „nějakého prvního milov-

Pomník Jana Žižky v Hořicích (Pavel Jiříček, 1870)

níka, s uhlazeným vousem a krásně frizírovaného, aneb někoho v brnění oblečeného a klackem ozbrojeného.“ O radu a kritické zhodnocení svých zhmotněných představ požádal a do role arbitra historické věrnosti postavil tehdy mimořádně významného a ctihodného historika Františka Palackého. Starý učenec se obtěžoval navštívit mladého umělce přímo v jeho ateliéru a kromě drobných námitek dílo pochválil. Model z roku 1874 je oděn do „polského kroje“ – dlouhého kabátce a vysokých jezdeckých bot. V obou rukou svírá předměty, které nevypadají jako palcáty, ale maršálské hole. Hlavu obtáčí vavříin, znamení vítězů. Nebýt pásky přes pravé oko, nezasvěcený divák by v tělnatém muži tušil spíše Napoleona Bonaparta než Žižku... O dva roky později Myslbek navrhl pro Tábor novou Žižkovu sochu. Tentokrát ji oblékl do dlouhého pláště, na hlavu jí posadil čepici v podobě jakési beranice

a do pravice vložil palcát. Sochu si Táborští příliš dlouho neprohliželi – deset měsíců po osazení se pomník zřítíl a Žižkovo kamenné tělo se pádem poškodilo. Obdobný pomník vytvořil Myslbek ještě pro Čáslav. Tím však jeho práce na Žižkových sochách nekončila – návrh vojevůdceva poprsí pro Tábor pochází z roku 1877, návrh pro pomník v Čáslavi z roku 1879, další z roku 1880. František Palacký byl tehdy již mrtev a Myslbek pracoval podle svého uvážení spíše než podle rad dalších dějepisců. Dospíval také umělecky a nemusel být závislý na vidění historikově. Ovšem konzultaci se znalcem estetiky, dr. Miroslavem Tyršem, stejně neodolal a provedl změny v odění – „místo polské čamary krunýř a místo polské čapky přilba“. Zrodil se tak svým způsobem předobraz i vzor všech dalších Žižkových sošných podob...

Zřejmě první Žižkův jezdecký pomník vytvořil až Bohuslav Schnirch pro Příbrav. Po řadě dílčích studií (1877, 1880) a experimentů s poprsím (rozevrlaté vlasy a vzhled obličeje se nechtěně přibližují podobě skladatele Johanna Strausse), sochou ve velitelském postoji a nakonec na koni se stal Schnirch dalším českým sochařem, který se s tématem měl vyrovnávat opakovaně. K tomu třeba poznamenat, že umělci nebyli ve své tehdejší „pomníkové“ tvorbě a představách o zpodobňovaném hrdinovi zcela nezávislí. Museli především čelit přáním, návrhům i kritice zadavatelů. Už proto, že souvěký portrét Jana Žižky neexistuje, snažil se každý, kdo se cítil povolán, debatovat o Žižkově vzhledu, vnucovat výtvarníkům právě svou představu o trocnovském rekovi. Že to pro sochaře nebylo lehké, ještě uvidíme. Všechny další návrhy pomníků Jana Žižky, jež měly zdobit náměstí různých českých měst, vycházely ze starého pojetí figury stojící, mírně nakročené, v brnění a plášti, svírající palcát (tak Josef Strachovský pro Tábor 1884). Mírnou výjimku tvořil nezvykle civilní model sedícího, nahrbeného prostovlasého unaveného starce beze zbroje v prvním návrhu Žižkova pomníku od Bohumila Kafky (1884), s nímž se ještě setkáme. Ludvík Vacátko a František Rous vytvořili jezdecké sochy nevybočující z dobové produkce. Zcela nové pojetí připravili například Vojtěch Sapík a Čeněk Vořech pro veřejnou soutěž v roce 1913. Jejich Žižka tvořil vrchol jakéhosi sloupu na kubistických základech, ukazuje někam gestem prázdné ruky. Podobně nezvykle se výtvarně vyjádřili Václav Žalud, J. Stránský a J. Šlégl v roce 1923. To už však byla jiná doba, styly a hlavně zadání.

Už počátkem osmdesátých let 19. století se pokusili obyvatelé pražského Žižkova uctít vojevůdceva památku sochou. Roku 1882 byl založen Spolek pro zbudování pomníku Jana Žižky z Trocnova na vrchu Žižkově. Po prvních nezdarech se bohubilou myšlenku podařilo prosadit i přes původně nevstřícné postoje úředníků. Sotvakdo by si tehdy dokázal představit, jak monumentálně se promění z původního skromného nápadu za dalších sedmdesát let, co to bude stát úsilí, sporů a nevráživosti a také peněz. Z obyčejného pomníku se totiž idea rozrostla do památníku

Návrh pomníku Jana Žižky pro Tábor (Josef Strachovský, 1884)

československých legionářů v podobě mauzolea „velkých ploch a rovných linií“ architekta Jana Zázvorky. Obrazně řečeno „dveřníkem“ do tohoto chrámu národní vděčnosti za samostatnost se měl stát právě Jan Žižka na koni, jehož bronzová jezdecká socha byla pojata jako pohledová, prostorově výrazná.

Veřejné soutěže na pomník se prvně konaly v letech 1912–1914, ale první cena nebyla udělena. Podobná situace se opakovala v letech 1923 a 1927, byť za politicky i umělecky zcela jiných podmínek. Pokud si odborná porota i Pražané dobře prohlédli modely návrhů pomníku na hoře Vítkov, museli být leckdy zděšeni. Jestliže Emanuel Kodet ještě postavil Žižku poněkud hrubých rysů na sokl ve tvaru formy na paštyky či bábovky, pak Josef Gočár zcela vybočil svou pyramidální strukturou

Kubistický Jan Žižka a Boží bojovníci podle návrhu Jana Štursy (1913)

pomníku. Jan Štursa sice posadil poloslepého vojevůdce na koně, po straně mu však přidal suitu Božích bojovníků, kteří svými kubistickými tvary asi příliš sympatií nevzbuzovali. Jaroslav Horejc umístil Žižkovy vojáky kryjící se vysokými pavézami až do podnoží hrdinova koně a před něj. A. Toupal a A. Pail se rozhodli předsadit před Žižkův jezdecký pomník dvouramenné, zalomené terasovité schodiště, přičemž za sochou s jezdcem se vyjímalá půlkulová nezdobená architektura osázená na římse pětící soch, takže sám Žižka se poněkud ztrácel ve spoustě hmoty, která jej obklopovala. Ladislav Kofránek nechal vojevůdce klidně stát, opřeného levicí o pavézu, v pravici palcát opřený o břicho. Z. Dvořák představil jezdce v kyrsu se zdviženým hledím přilby, opásaného mečem, na koni nakročeném v mírném poklusu. Podobně, ale poněkud komičtěji, vyhlíží návrh Viléma Amorta.

Protože ani v jedné ze soutěží z let 1923 a 1927 nebyla udělena první cena, rozhodli se její zklamaní vypisovatelé oslovit přímo tři významné české umělce-sochaře – Bohumila Kafku, Josefa Mařatku a Ladislava Šalouna. Prvně jmenovaný byl nakonec vybrán jako ten, který měl připravit model pro jezdecký pomník. Pokud by tehdy postačoval jeho návrh z roku 1932, mohl se již dokončený památník na Vítkově dočkat kýžené jezdecké sochy ještě v letech trvání první republiky. Žižka, na jedno oko slepý, by seděl prostovlasý, oděn v delší kabátec, vpravo opásán mečem,

v pravici by svíral palcát a levicí přidržoval zlehka uzdu nakročeného koně. Situace se ovšem zkomplikovala dvojím způsobem. Bohumil Kafka zcela podlehl historiismu. Bylo to zvláštní, snad až absurdní: Protože nikdo nezná skutečnou fyzickou podobu Jana Žižky, jeho ztvárnění podléhá pouze umělcovým představám, přičemž opírat se může až o mladší obrazové představy o vojevůdcově vzhledu. Avšak mimořádné úsilí bylo vynaloženo na to, aby oděv, výstroj a výzbroj (dokonce i uzda, udidlo a třmeny) jezdce odpovídaly době Žižkova života. K tomu bylo třeba najít významné evropské odborníky a sestavit komisi uměleckou, historickou a hipologickou, neboť ani kůň nemohl být typově jakýkoli, nýbrž středověký. Profesor Kafka tyto až poněkud filigránské postupy přečkal, i když kvůli nim pracoval na sousoší koně a jezdce přes deset let. Mohutná socha totiž musela být vytvořena z „ušlechtilého materiálu“, tedy bronzu, nikoli z kamene. Taková práce byla samozřejmě také dražší.

Dokončení díla přerušila druhá světová válka. Ještě předtím se však autor musel potýkat s výtkami naprosto diletantskými. Jejich nositelem a bojovným Kafkovým odpůrcem se stal agrární politik František Udržal. Své dosti svérázné představy svěřoval čtenářům denního tisku. Podle něj mělo jít o pomník s (barokně) se vzpínajícím koněm, na něm Žižka jako „rozkatěný“ revolucionář. Jedna jeho ruka měla být volná, „pozdvížená k obloze, jako by ku přísaze“; jindy měla dle senátorových představ držet Bibli. Dosti nevhodné zásahy do uměleckého pojetí, útoky na autora i úsměvné nápady stárnoucího čestného předsedy Sboru pro postavení pomníku vzaly naštěstí zasně jeho smrtí v roce 1938.

Dalších sedm let se na Vítkově nic dít nemohlo, protože budovy památníku využívala německá armáda jako skladiště. Léta poválečné obnovy naplnula své síly jinak, takže teprve po převratu v únoru 1948 došla pozornosti nedokončená sochařova práce. To už ovšem nastávala doba jiného náhledu na husity i husitství. Z katolického kněze Jana Husa se stal „sociální reformátor“, Jan Žižka byl popisován a měl být chápán nikoli coby „Boží bojovník“, ale „symbol vítězství lidu“ a „strážce vymožeností, které si lid vybojoval“. Komunisté se prohlásili za „dědice husitských tradic“ a tím si definitivně přisvojili výklad české minulosti. Mauzoleum na Vítkově, projektované coby místo posledního odpočinku významných osobností včetně zakladatelů československého státu, se stalo pohřebištěm zasloužilých stranických funkcionářů. A Žižkova jezdecká socha? Devět metrů vysoký, přes šestnáct tun těžký pomník byl slavnostně odhalen v úplně jiné politické atmosféře, i když symbolicky při výročí bitvy na Vítkově 14. července 1950. Trvalo třicet let, než byl dokončen úkol, stanovený krátce po vzniku samostatné Republiky československé. Největší jezdecká socha v Evropě se stala viditelnou skutečností: zdaleka ji spatří návštěvník i obyvatel Prahy.

Zdá se, že česká společnost po roce 1945 po dalších Žižkových pomnících neprahne. Má jiné, mladší a aktuálnější osobnosti a „hrdiny“. Zdá se, že Jan Žižka,

muž ze středověku, už patří jen do učebnic dějepisu nebo do historických filmů, ne na veřejná prostranství jako hrdina, který šel „proti všem“. Posledním sošným ztvárněním Žižky se stal vlastně nechtěně Zdeněk Štěpánek v poválečné husitské trilogii Otakara Vávry. Není náhodou, že svým vzezřením a oděvem tolik připomíná Myslbekovu sochu. Pan režisér se totiž rád inspiroval výtvarným uměním, čímž pro veřejnost znovu oživil představu Žižky vytvořenou a udržovanou v 19. století. Ostatně právě v padesátých letech, kdy se Vávrova barevná filmová trilogie stala oblíbenou a jedinou oficiálně schválenou formou výkladu „husitského revolučního hnutí“, vrcholila také Zdeňkem Nejedlým vyvolaná tzv. jiráskovská akce, tj. kompletní vydání knih Aloise Jiráska včetně textů o husitství. Žižkovu figuru tak ještě přizivila beletrie století národního obrození...

Obyvatelům Československa se nedostalo jiného výkladu českého středověku, resp. první třetiny 15. století, než toho, který se usazoval v hlavách generací století předešlého. Tento konzervovaný pohled přetrvává doposud. Školský výklad historie je totiž – bohužel – tím posledním, co lidem utkví v paměti o minulosti vlastní země a národa. Přednost před psaným slovem mají přece pohyblivé obrazy, případně výtvarná díla. Abychom spatřili Žižkovy portréty, musíme vyhledat a otevřít příslušnou knihu nebo aspoň elektronické stránky internetových vyhledávačů. Sochy Jana Žižky naopak spatřujeme na volném prostranství dennodenně, zvláště, žijeme-li a pracujeme v Táboře, Čáslavi, Příbyslavi nebo v Praze. Není náhodou, že právě ve městě českých králů ční k nebi největší socha zemana Jana Žižky z Trocnova.

PhDr. Milan Svoboda

Použité prameny a literatura:

- Země dobrá, to jest země česká, (edd. I. Kučerová – L. Medová), Brno 1998
Karel GUTH, Žižka ve výtvarném umění, in: Sborník Žižkův 1424–1924 k pětistému výročí jeho úmrtí, (uspoř. Rudolf Urbánek), Praha 1924, s. 303–304
Zdeněk HANZL, Příspěvek k dějinám pražského pomníku Jana Žižky z Trocnova, in: Památky a příroda 13, 1988, č. 5, s. 273–278
Zdeněk HOJDA – Jiří POKORNÝ, Dveřník chrámu osvobození. Jezdecká socha Jana Žižky a Památník osvobození, in: Pomníky a zapomínky, Praha – Litomyšl 1996, s. 150–163, 254–255
Vladimír MACURA, Stavba na Žižkově vrchu, in: Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony, Praha 1993, s. 53–55
Jaroslav ŠÁMAL, Dva Myslbekovy návrhy na Žižkův pomník v Táboře a neznámé jeho dopisy, in: Umění 5, 1957, s. 141–146

*Konečná podoba jezdecké sochy Jana Žižky na Vítkově
(Bohumil Kafka, 1932)*

Slovo závěrem

Filosof Jan Patočka pravil moudře: „Historie není pohled, ale odpovědnost.“ A stále aktuální otázka zní, zda jsme i v dnešní uspěchané a „postmoderní“ době ochotni se do takovéto problematiky hlouběji ponořit. Uvědomujeme si, že usilovat o objektivní chápání dějin a jejich hlasu bez zkreslujících omezení totalitní doby je pro nás důležité? Náš postoj k pravdě, ke svědectvím a zápasům našich předků v minulosti, dotváří přece poznání sebe sama, své vlastní identity jako Čechů, občanů a hledačů pravdy, kteří usilují o mravní zakotvenost.

Zájem o etickou problematiku v průběhu dějin, hodnocení historických okolností a mravních náboženských zápasů nás nenechává v klidu, vyzývá nás k hodnotovým postojům a hledačským stanoviskům, a tak dotváří naše lidství a naši odpovědnost. Začínáme si víc než kdy jindy uvědomovat, že pro přežití lidstva i pro smysluplné naplňování vztahů je nutné respektovat základní mravní hodnoty, jakousi etickou osu dalšího vývoje. A právě mezi hodnoty křesťanské tradice patří i kladný vztah k dějinnosti, která je hlouběji a odpovědněji přijímána. Některé souvislosti jsou stále aktuální, mnohé se stávají výzvou.

Filosof Emmerich Coreth říká, že dějiny vykazují struktury podstatné pro lidské bytí. Jsou určovány svobodným rozhodováním člověka před Bohem. Podle myslitele Hanse Georga Gadamera máme historické vědomí a snažíme se přemýšlet o tom, co prožíváme v kontinuitě generací. Citujme zde jeho relevantní myšlenku: „Dějinné vědomí není prostým nereflektovaným výrazem skutečného života ... přestává posuzovat to, co mu bylo předáno, podle měřítek svého chápání vlastního života a tím udržovat souvislost jisté tradice. Toto dějinné vědomí se dnes umí postavit do reflexivního vztahu k sobě a k tradici: rozumí samo sobě skrze a přes své vlastní dějiny. Dějinné vědomí je způsob poznání sebe sama.“

Nejrůznějšími kulturními aktivitami, oslavami, duchovně a historicky závažnými promluvami, odpovědným připomenutím jubileí si evokujeme a ozřejmujeme hodnoty všeobecně kulturní, umělecké a další, přibližujeme a zpřítomňujeme si historické děje a jejich spirituální podstatu. Zdokonalujeme svou schopnost vnímat historické souvislosti a uvědomujeme si hodnotu dějinnosti, na jejímž základě lépe dokážeme chápat i dění odehrávající se v současné společnosti. Hledáme klíče k přítomnosti. Je možné, že uvnitř naší psychiky existuje nějaké „čidlo“ pro pravdu. A netýká se jen současnosti, ale také přístupu k minulosti a budoucnosti.

Byli bychom rádi, kdyby k hlubšímu zamyšlení nad danou problematikou přispěl i předkládaný útlý sborník projevů a přednášek o Janu Žižkovi a tradicích husitství, který vznikl roku 2010, tedy v době, kdy Církev čs. husitská oslavuje své 90. výročí.

PhDr. Olga Nytrová

Obsah

Modlitba za vlast a za ty, kteří ji chrání – <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	3
Slovo k výročí Jana Žižky – <i>ThDr. Tomáš Butta</i>	4
Co bychom měli Evropě připomenout – <i>PhDr. Jiří Prášek</i>	7
Žižka v kameni a kovu – vojevůdcovy sochy nejen jezdecké	9
– <i>PhDr. Milan Svoboda</i>	
Slovo závěrem – <i>PhDr. Olga Nytrová</i>	18